

ЦРНОГОРАЦ.

НЕЂЕЉНИ ПОЛИТИЧКИ ЛИСТ.

БРОЈ 31.

На Цетињу, у Суботу 21. Августа 1871.

ГОДИНА I.

ЦРНОГОРАЦ излази један пут неђељом. Стаје: за ЦРНУ ГОРУ и АУСТРО-УГАРСКУ год. ф. 6; по год. 3; четврт год. ф. 1. 50. н.; — За СРБИЈУ год. ф. 7; по год. ф. 3. 50. н.; четврт год. ф. 1. 75. н. — За све друге земље год. ф. 8.; по год. ф. 4.; четврт год. ф. 2. — За огласе плаћа се за ред 5 новчића. — Дописи, предплата и све наручне шилу се уредништву на Цетињу преко г. Петра Рамадановића у Котору.

САСТАНАК ЦАРЕВА.

Скоро сваке године раструбе новине, којима је више стало до тога да кажу што год ново ма и не основано, него да говоре о потребама свога народа, да ће се овога или онога дана састати овај и овај цар или више њих, па онда од туда развијају свакојаке своје комбинације. Тако је и ове године дуго времена говорено о састанку царева аустријског и њемачког, а њеки говораху и о доласку руског цара. Какавијех комбинација ту није било и на колико ли се начина тумачио тај састанак! Наравно, пошто су чланови састанка велики људи, ту су онда и планови велики и не може ни бити разговора о ситнијем стварима. Ту се обично тиче велике промјене у Јевропи, која се мора састојати у пропасти бар једне државе. Значајно је донеста, што се увијек, кад је говор о састанку царева, шире такве црпе слутње и што се од њих добру нико невада. Тако је и овом приликом, као обично, говорено највише о Аустрији, као изабраној жртви.

Руски „Голос“ говорећи о царском састанку у Гаштајну своди своје мисли на то, да се том приликом намјешта замка Аустрији, т. ј. спрема се присвојење Цислитаве Њемачком. Као што се самртнику, вели „Голос“, говори непрестано све о другијем стварима, само не о његовој болести, тако ће се исто у Гаштајну говорити са Аустријом о Русији, о Чешкој и т. д. У томе ће јесен проћи, послје јесени доћи ће зима — и наједан пут присвојењем Цислитаве видјемо потпуно уједињену Њемачку. Но с тим уједињењем Њемачке стоје друге ствари у вези. Кад Аустрија изгуби Цислитаву, онда остаје сама Угарска, у којој опет живи већина Словена. Због тога ће Њемачка морати гледати да задобије љубав и Мађара и Словена. Но Словени ће више него икада нагињати тада своје природном заштитнику, Русији, и тако ће се источно питање показати Јевропи у својем потпуном страшном облику. А ако би се подунавске кнежевине придружиле словенско-мађарској монархији, с тим се зло не би никако одморило, него би се још увећало.

Тако ето суди један од првијех листова рускијех о тајноме умшљају царског састанка, а аустро-угарски листови, којијема се то никако не допада, одговарајући „Голосу“ веле, да је то само сан његов и да ће се Руси преварити у своје рачуну. Узмимо да је баш тако. Али с чиме нас могу ти исти бечко-пештански листови приволети да вјерујемо њима, кад они опет кажу, да се ту не ради ни мање ни више између Аустрије и Њемачке, него да заједнички поврате руке Русији.

Кад се узме уједно сва та новинарска гатања, онда се најумјесније може употребити она народна ријеч: „не говори баба како је сан снила, него како је по њу боље.“ Докле сваки по својој осјећању (знања ту и нема) прави комбинације и пушта се с другијем у препарку, дотле „високи гости“ свршавају свој посао, ако га донеста има, у тајности, а можда и без икаквих мисли уживају најпријатниједоба године.

Због тога се ми нерадо и осврћемо на те одговоре и комбинације које се до сада

дошле, кад у свијету нема никаквих политичких догађаја, и ми нијесмо до сада ни узгредно споменули састанак аустријског и њемачког цара. Данас, пошто је исти састанак већ прошао и разна мишљења се већ разбистрила, само ће мо их у кратко извести нашијем читаоцима.

Опште је мишљење, да састанак царева, њемачког и аустријског, није у никаквој вези са каквом великом политичком комбинацијом, и све, што се хтјело с тим састанком показати, то је, да између Њемачке и Аустрије постоји пријатељство. Шта више њеки мисле, да је састанак са свијем случајан, јер је цар њемачки због слабости морао ићи у бање, и баш онда да је избјегао састанак са царем аустријским, дала би се јака прилика свакојакијем нагађањима о запетом стању између Аустрије и Њемачке.

Кад би узели ово мишљење за најоснованије, а тако бар изгледа, онда би се лако могло протумачити и најдаљи значај пријатељског сусрета између цара Вилхелма и цара Франца Јосифа. Зна се, да је Пруска и пошто је побједила Аустрију па и за вријеме свога рата са Француском тражила пријатељство Аустрије. Пред ратом с Француском тражила је Пруска пријатељство с Аустријом због тога, што се бојала да Аустрија не стане уз Француску а против ње, као што се тада и говорило, па и данас још говори, због чега бечке званичне новине морају једнако де бране своју владу, као да Аустрија није тада имала никаквих преговора са Француском. За вријеме њемачко-француског рата радила је берлинска влада опет, да одржи пријатељске одношаје с Аустријом, као што то свиједочи пријатељска преписка између Бизмарка и Бајета у име њиховијех господара, јер је у оно вријеме Француска војска тако напредовала, да су били изгледи, да ће продријети у јужну Њемачку. У таквоме часу, да је Аустрија притрчала Француској у помоћ, ко зна шта би било са садашњом уједињеном Њемачком, и ако је Пруска предвиђала и ту могућност, те је за тај случај ангажовала и Русију.

Дакле у та оба случаја руководили су Пруску њезини интереси много више него љубав према Аустрији. У тим истим интересима можемо наћи разјашњења и овоме данашњем пријатељству Њемачке с Аустријом. Оштроумној политици берлинској не може бити никакво тајна то, да ће Њемачка прије и послје опет имати рата са Француском. И сама Француска то не крије. У томе случају имаће за њу пријатељство Аустрије исту важност. Због тога га она извјесно и тражи. А што се то пријатељство састанком самијех царева потврђује, то може бити врло лако због тога, што Пруска хоће да покаже Француској, да се не узда у Аустрију, и тим да јој ублажи жеђ за осветом.

Тако од прилике могао би се растумачити узрок састанка двају царева, па да човјек разумије и вјерује у разлоге. Но има их доста, као што напомињемо рекосмо, који мисле, да Пруска иде нарочито за тим, да првом приликом присвоји њемачке аустријске земље, претпостављајући, да је у договору са Русијом, која би опет свој дио узела. Противници тога мишљења кажу, да би у том случају Пруска и Русија имали про-

тив себе сву Јевропу, а нарочито би имали много посла са народима аустријске монархије. Тешко је знати, да ли збиља постоји таква намјера између берлинске и петроградске владе, али да та Јевропа у томе случају не би тако страшна била, мислимо да је јасно кад се узме, да је Аустрија баш своје народе доста одтуђила од себе и да Турска онда одпада и пропада због већине својијех хришћанскијех поданика, који би се одмах подигли, а данас је већ јасно како би се и остале силе подијелиле.

Напошљетку ваља нам поменути и треће мишљење, које се јако подрјеђује услед састанка царева. Каже се ваље, да је овом приликом утврђен савез између Аустрије и Њемачке против Русије, против цијелога Словенства, а уједно и против Француске, јер се мисли да би Француска била савезник руски у рату са Њемачком и Аустријом. Кад би ово стајало, чини нам се, да би борба доста неједнака била, и у Берлину тешко да налази та скромна жеља одјека, јер је пруско-руско пријатељство још постојано.

Ето толико ратничкијех комбинација роди се услед ипшског састанка. Кад би свако то мишљење постојало, онда нема друге, него би све силе морале једна против друге војевати и напошљетку свака против себе саме. Недавајући дакле никакву велику важност разглашеном састанку царева, саопштинско ово само за то, да укупно, послје састанка самога, покажемо читаоцима различна мишљења.

УГОВОРИ ИЗМЕЂУ ЦРНЕ ГОРЕ И АУСТРИЈЕ.

Још у почетку Априла о. г. јавили смо, да је Црна Гора ступила у преговоре са Аустријом ради ове три ствари: ради конвенције поштанске, куповине соли у Риспу и Котору за знатно малу цијену и ради грађења пута од Котора до Црнојевића Ријеке и то на овај начин: да Аустрија направити пут до црногорске границе о својој трошци, а одатле до Црнојевића Ријеке Црна Гора, у чему би јој Аустрија имала зајмом помоћи, на начин који би се у угвору утврдио.

Тада, када смо то јавили, била је ствар тек у својој зачетку па једно због тога, а друго и за то, што смо држали да ће сваки на први поглед увијети користи за Црну Гору од тих предужећа, не хтједосмо ништа опширније наговорити о њима.

Данас међутијем имамо доста повода да проговоримо коју више о црногорско-аустријским преговорима. Први је, што срадошћу јављамо, да је уговор о куповини соли у Котору и Риспу већ закључен а тако исто и поштанска конвенција да је свршена. Не мање добри су изгледи и за которско-ријечки пут. Аустрија је готова да предузме грађење до црногорске границе и само би се још имало да ријешити питање о исвчаном зајму, који би Аустрија имала дати Црној Гори, и о отплати и начину отплате од стране Црне Горе. Други повод, због којег нијесмо ради више ћутати у овој ствари, то је, што су се од онога часа, када је стар започета, њеки људи најмили, да сумњиче праву вриједност предужећа и да проричу свакојаке опасности од туда по Црну Гору.

На жалост и у нашој малој журналистици има воћ онога неваљалства, које се у великијем државама по скупе новце одржава. Листови те врсте немају осјећања за унапређење наредне. Они пишу како им се заповједи, или како мисле

да ће по пређашњим упутствима најбоље угодити онијема, који их плаћају. Себичност, прождљива себичност руководи њих и у најсветијим интересима народнијем.

Није нам мило што ово морамо изрећи, али морамо због тога да виде и они, који то већ знају, и они, који још не знају да и ми знамо, од куда је сав тај говор о црногорском путу у извјеснијем листовима и зашто се подгријева једна и иста ствар на један те један начин све већ за пунијех пет мјесеци.

О првијем двама уговорима, т. ј. о пошти и о куповини соли у Котору и у Рисну нећемо овђе више ни говорити, јер су они већ свршени и закључени и до који дан почеће већ задовољавати ону потребу, која их је и изазвала.

Остаје нам дакле да говоримо о которско-ријечком путу и о свему ономе, што се ушледе тога говорило и трубило, о путу, који је толику велику бригу и зебљу поради Црне Горе изазвао у оним равнодушнијем створенима, која незнају ни зашто друго осим свога интереса.

Прије свега морамо казати, да нам је доиста чудно, како може и бити збора о томе, да ли је Црној Гори потребан пут или није. Земља без путова остаје увијек и у свачему назадна. Добри путеви по потреби уређени и испресиједани подижу у једној земљи благостање у свакоме погледу. То је истина, која се највише понавља кад се говори о материјалном унапређењу земље. И то доиста важи безусловно за сваку земљу. Одкуда дакле да наједан пут Црна Гора постане изнимка у томе правилу? То не знамо, али толико извјесно знамо, да доиста нико не може доказати здравијем разлозима непотребитост пута у Црној Гори. Ко зна Црну Гору, а чуо би то доказивање, тај би се морао смијати. Због тога сигурно нијесу се нападачи ни усудили да изиђу са доказима јаснијем и темељнијем, него су непрестано, потајно, кријући име и мјесто своје и праву намјеру своју пуштали своје јетке клевете и нападања само у неколико редића по буџацама у жигосанијем новинама.

Неће проћи много и ми ћемо бити у стању бројевима доказати знатну корист, коју ће Црна Гора имати код которско-ријечког пута, ако Бог да, те се сагради. Но и данас већ сваки, који неће да затвори очи пред истином, може се са свијем лако и на први поглед увјерити о користи његовој. Само пут од Котора до Црнојевића Ријеке показао би за најкраће вријеме благодат своју. То зна најбоље народ црногорски, па за то се и јесте онако обрадовао, кад је разумно, да ће се градити колски пут од Ријеке до Котора. Сами смо имали не бројено пута прилике, да чујемо Црногорце, же благосиљају свога господара, што се труди и заузима за то. А је ли и чудо! Све, од камена и греде, од чега кућу подиже, па до соли и хљеба, су чим живи, све то Црногорац о рамену доноси и износи. Али та олакшица трудоме Црногорцу још је најмања ствар. Главна је овђе, што се (каторско-ријечким путем) радна снага тако рећи удесегостручава, а производ њезин добила своју праву вриједност, коју данас никако нема. И онај који има нешто, имаће прилике да увијек и боље прода, и онај који треба што, моћи ће сигурније и јефтиније, да купи. Па и прост радније уштедом снаге и времена добива два пут више. Осим тога, пут од Ријеке до Которе имаће извјесно велики уплив на свуколку радност у Црној Гори, јер се онда неће радити колико је само нужно за хљеб насупни, као што је то до данас тако морало бити, него ће се онда имајући лаки извоз отворити сви извори привредни, којијех у Црној Гори доста има при свој врлети.

Толику би важност имао само пут од Ријеке до Котора. А колико је несравњено важнији и кориснији за Црну Гору, кад се узме, да се он састаје са Црнојевића Ријеком и по томе са скадарскијем језером, а и по једној и по другој води могу лијепо да плове параброди. Пут би тај дакле посретством параброда на Ријеки и језеру а преко Црне Горе саставио Арбанију, Зету и дну Херцеговине са јадрапскијем морем. Народ из тих земаља износила би кроз Црну Гору своје производе, и кроз њу би уносили своје потребе. Није ли ту очевидна не само економна него и политичка корист за Црну Гору од таквога саобраћаја?

Но доста о томе. Противници овога пута, од како потајно војују против њега нијесу никада ни смјели ни могли изаћи са каквијем разлозима против њега. При свем том за једну су страну његову најчешће записивали. Они кажу, да се тијем путем отвара непријатељу пут у срце Црне Горе. На тај разлог њихов ми нећемо ни ријечнице потрошити. Тако је ништав у нашијем очима.

Ко непознаје Црну Гору, ко је никада није очима ни видео — па ни тај не би могао тако што претпоставити. Па и та претпоставка њихова не само да је неоснована, него је, ако не не-промишљена и смјела, а оно извјесно сувишна. Зар Црногорац, који је кроз толике бурне вијекове знао сачувати слободу своју, незна данас шта му може опасно бити, него да га уче они, који су равнодушни према његовој опасности. Зар влада црногорска нема толико родољубља, увиђавности и осјећања према својој земљи, да зна од чега јој се ваља чувати, него да је свјетују они, који своје родољубље износи на пазар?

Доиста смјешно! Ми поштујемо свачију мисао и ми не би никада изишли на сусрет пријатељима са оваквијем одбијајућијем изразима, али када знамо, да савјети нијесу братски ни искрени, да имају са свијем противни смјер, онда не можемо другичије. А то доиста знамо и потпуно смо увјерени у томе. Петомјесечно војевање извјеснијех листова даје нам довољно доказа за то. Нијесу ли они од самога почетка црногорско-аустријских преговарања доносили скоро у сваком листу по коју измишљотину. Најприје су казали, да ће Аустрија — којој паравно то иде у рачун — о своме трошку саградити цео пут од Котора до Ријеке, а то није истина, бити је то Црна Гора икада тражила, него, као што смо напријед казали, Аустрија ће саградити до границе, а од границе до Ријеке Црна Гора зајмом, који ће Аустрија ако је могуће без интереса за извјесно вријеме вратити. Но то, као што смо се извјестили још није ни ријешено. Напошљедку нека нам они, којијема је противно, да се пут гради аустријском помоћу, кажу разлоге и онда начин како би се другичије могло постићи. Мисле ли нас уцутити на снагу и средства саме Црне Горе или на какву братску помоћ? Нека кажу. О потребности пута нема никакве сумње. И Црна га Гора мора имати и она га хоће спунјетом увјерљиво да јој не само неће бити од никакве опасности, него на против од највеће користи. Влада црногорска мора радити, да свестрано унапреди своју земљу, особито што се тиче побољшања материјалнога стања народног. Ми би први подигли свој глас против ње, кад је неби видели на томе путу. Црна Гора не може и не смје послухати савјет онијех, који кажу да Црној Гори није потребно никакво напредовање.

За тијем исти листови у злој намјери својој, да би свијету нашем показали, како на Цетињу влада аустријски уплив, раструбише, да ће Стратимировић доћи на Цетиње за аустријског консула, који неће имати никаква другога посла, него да прави интриге у цетињском двору. Ни од тога није било никад ни спомена, и ми смо били у стању тада то јавити и изјавити, да на Цетињу не влада нико од српске жеље и воље у лицу кнеза Николе за испуњењем задатка народног. Но познати листови наставили без обзира свој прваји посао.

Најглавније је у овој цијелој ствари, што нас још јаче утврђује у нашој сумњи, што су сви они дописи у различнијем листовима а за цијело ово вријеме потекли из једнога извора и повраћали се опет у један познати изворски лист. С тијем се хтјело да покаже, како је опште, па и страно па чак и руско мишљење противно грађењу пута. Само је малер тај, што су наши самостални листови одбијали то сумњичење на Црну Гору и што су се баш од рускијех мјеродавнијех листова као „Журнал де Ст. Петербург“ повољно и одобравајући изражавали о грађењу пута. Но паравно то је ишло у рачун да се прећути.

И то је још све којекато, али у пошљедње вријеме превршише мјеру „заступници црногорскијех интереса.“ Све досадање лажи бјеху им мале, те пустише у свијет једну огромну, да је ђенерал Родић допио на Цетиње осам хиљада дуката. Ова лаж и колико је крупна ипак је и најсмјешнија. Као Срби и прави пријатељи Црне Горе ми смо према њој са свијем равнодушни. Вјере јој нијесмо могли ни за часак поклонити на због тога нећемо ни тражити прилике ни да се увјеримо ни разувјеримо. Шта? а и зар би могао когод помислити, да се на Цетињу може купити уплив за осам хиљада дуката, или као што „наши пријатељи“ кажу, — продати будућност Црне Горе?

Нама је гнусно и говорити о томе. Нека се стиде Срби, који су кадри данас тако калјати српску Црну Гору, која није хтјела ни пауче дати султанцији за једни знак зависности своје од Стамбола, а давао да се прода!!! Па ни за сав највећи харач, што га прима Султан од своје провинције, не би Црна Гора дала

своју независност. За један грош горила је она четири пута, а данас јој срамна браћа одричу ту љубав к независности и кажу да се она продаје за осам хиљада дуката.

И ће су те хиљаде што виде наши пријатељи да их носи сад Петар сад Паво на Цетиње? Русија је од времена владике Данила па до сада дала Црној Гори близу осам милиона рубаља. Па ће су? Јесу ли у данашњег кнеза? Ми јако сумњамо, да је кнез Никола, милионар од толико милиона, јер би се, мислимо, другичије показали ти милиони и у његовом животу и у његовом народном раду. Нама није баш мило, што се тако далеко дотичемо личности Ђ. Св. кнеза Николе, али смо се морали послужити слободом, коју уживамо.

Јер доиста, да су црногорски владоци од првога до садањег примали толико колико им се подмеће и одвајали по нешто од онога, што је Црна Гора доиста добијала, кућа Петровића бројила би милијоне, као и друге владајуће. Сваки коме је до истине стало, мора признати, па да за то не буде партајичан, да су они дјелили сваку невољу с Црногорцима, да је крв и имање њихово било увијек на расположењу народа.

Па ће је и руски уплив, је ли и он био увијек постојан у Црној Гори? Заверите у црногорску историју.

Што је Црној Гори давано, употребљено је све на благостање народно; тијем и великијем трудом и жртвама црногорскијех владоца и ријетком готовошћу народа Црна је Гора и постала ово што је данас.

Да прекинемо. Све ово што смо овђе рекли, рекли смо само за то, да знају наши читаоци у чему је ствар што се тиче пута и колико вриједи они гласови, које познати листови развоо. Наша је управо и била дужност, да за часак а за љубав истине, прекинемо љутање. Воља њим је, они могу сада опет продужити свој несретни посао. Али онда унапријед морамо још и ово рећи: поведи се оваква насртања из познатијех побуда — бар нама су врло добро познате — онда ћемо опет изићи на ово поље, којег се ради опште српске ствари и осјећања до сада клонисмо, али онда не овако уздрљиво, него са свијем отворено и са другичијем оружјем и не против писара, него против онијех, који лизирају.

Ако дође до тога биће нам веома жао, али бар ми нећемо бити криви.

ИЗ НАШИЈЕХ И СТРАНИЈЕХ НОВИНА.

„Застава“, разлижући у једноме врло озбиљном чланку „Русија и словени“ њихов међусобни одношај, завршује овиме ријечима: „

„Србима пак и опет кажемо: да је крајње време, да се оружја лаге, па да полумесецу у Јевропи крај учини. Сад, кад се Русија чини у пријатељству са портом, сад је најгодније време. И ми с ове стране имамо дужност, а и право, нашој браћи у старој отачбини на помоћ бити, јер су наши предци под тим, од предака династије припознати условом овамо гомили и оружјем преселили се, да одавде ослободе своју стару отачбину; сад ако се и неће народ одавде у своју стару постојбину селити, али према својој браћи остаје им дужност, а према овој монархији право, да од своје стране све учине, што је без пренебрежења овдешњи дужности могуће, да овојој браћи припомогну.

Дакле Србију и Црна Гору — развијајте заставе своје; под њи ће се скућити цело Српство, да покаје Косово!

Напред! Тако вам Бог помогао. Недајте, да Турци окува најчеститију браћу нашу у Босни и Херцеговини.

На страну са свачим другим за неко време. Исток и југ нека постану оружјеником; што год имамо: имање, живот, све положимо на олтар ослобођења народа нашег од турског робства.

По свему Српству и јужном Словенству нека се заори глас: Слободу браће, или јупачку смрт.“

„Раденик“ овако суди о „Федерализму“, који се хоће у Аустрији: „

„Федерализам“ што га оће српска народна странка у Аустрији, са свим је нешто друго но што је федерализам код Чеха, Хрвата и Пољака. Српска народна странка оће савез народа, а не савез историјских држава. Али ко добро познаје стање Угарске и Аустрије, мора знати да се „савез народа“ у Аустрији не може образовати пре но се сруши царевина аустријска и краљевина угарска т. ј. не може се свршити без унутрашње

револуције у Аустро-Угарској. Српска народна странка била је стављена између две противности: или да стане на земљиште револуционарно и да отворено изнесе своја начела одбацујући са свим и своја и туђа „историјска права“; или је морала да увија и отступи од свога начела, да остане на „законитом“ земљишту историјских права и других државних закона а да на тај начин напусти између Беча, Пеште и Загреба.

Ми не ћемо да критикујемо политику српске народне странке у Аустро-Угарској. Наша је намера овде да покажемо само да је сувремена „словенска“, „федеративна“ Аустрија, коју у изгледу цртају чески листови и за којом теже Чеси, Пољаци и Хрвати (пазадак у историји аустријских народа и да је таква Аустрија још нешто горе, зборканије и немогућније у садање време но „ценстралистична“ или „дуалистична“ Аустрија. У исто време хтели смо да објаснимо шта је прави федерализам по народностима. И ми смо дошли до закључка, да савез народа у Аустрији може постати онда, кад се поруше сва историјска права, на којима се држи влада немачка и мађарска на аустријским народима: кад се сломи сва државна солдачко-чиновничка машина, која држи сада те народе у покорности — једном речи кад сувремене Аустрије нестане.“

„II. Лојд“, који владама служи овако мудроје о нама:

„Ријетка противност постоји између мирољубивијех увјеравања кнеза Николе и „Црногорац“, кроз којег он говори. „Црногорац“ подстиче силно и отворено у свакоме броју своје Хришћане у Турској на устанак. У бр. 24. вели изриком: „Устанимо на оружје, и учинимо као што је Италија с Римом урадила!“ У бр. 25. у уводном чланку „Турско јединство“ стоји овај снажни израз: „Спремај се народе, да се ослободите ропскога јарма. Ти мораш отпочети крвави бој, буди готов и чекај суђени час. Будимо спремни, да сваки час можемо поћи у бој — у крви мора бити окупана слобода наша!“ Такве ријечи у свези са другијем „срствима“ допринеле су много те је и устанак у Арбанији букнуо. Црна Гора агитира јако и у Херцеговини. Четрдесет Срба оковани су у гвожђе и одведени у Сарајево, јер се ушло у траг спреми, да се подигне буна у Босни. Сенат цетински послао је у Арбанију неколико знаменитијех агитатора, који су своју ствар добро свршили. Шта ће на то порта да ради? Мисли се, да ће послати једну дивизију у Суторину. На пријатељство црногорско не може се ослонити. — И из Далмације доноси „Црногорац“ дописе, који очевидно смјерају на то, да потстичу против владе. Бенерал Родић живи лијепом с кнезом Николом, и гледа много штошта кроз прсте, шта више из радио му је и осам хиљада дуката, које је сам дао на Цетиње. Због таквога стања ствари мора се човјек дати у бригу ради будућности у овим регионима. Словенска партија баш се ослања на извјесне евентуалности у Црној Гори!“

Сенат и агитатори, Суторина и дивизија, Далмација и „Црногорац“, Родић и осам хиљада дуката — све вам је то подла и цука лаж. Но ми се не би таквијем измишљотинама чудили ни онда, кад би то све донста било написано у Ботору, као што је поменути допис крштен, јер знамо да се продани душа свуда налази, а много мање овако кад нам је познат извор свију ових и оввијема подобнијех клевета.

Што се тиче противности између мирољубивости кнеза Николе и бунтовничкога духа нашега листа, ту несретни дописник није добро послужио својим господарима, јер му је био — то се види јасно — задатак да нас нагрди, а он нас је похвалио. Каже да су у „Црногорцу“ мисли кнеза Николе, а даје, да „Црногорац“ непрестано зове Хришћане у Турској на оружје. Дакле то је мисао кнеза Николе. Ми се против овога нећемо огорчавати, шта више увјерени смо, да ће се с нама сав народ наш радовати, ако дописник збиља погађа. Даље каже оштроумни дописник, да су наше ријечи у свези са другијем „срствима“ много допринеле, те је букнуо устанак у Арбанији. Да дописник не лаже, ми би се овоме јако радовали, јер кад би знали, да наше ријечи толику моћ имају, ми би овога часа подигли све милијоне наше робујуће браће на оружје. То му ето са свијем чисто и искрено кажемо.

Лажите и пиштите, несретници, у господара вашјех доста је блага, а стрпљива артија све прима. — Ви своје поздравате, ма се они и преварили у рачуну!

„Застава“ јавља ово о парастосу српским мучеником и српским погинулим јунаком године 1848 1849:

„Прекјуче сврши се овде у „ајмашкој“ цркви тужна једна свечаност, коју је куд и како пре свршити и чешће свршавати ваљало. Свечаност је та у заглављу наговештени парастос српским мучеником године 1848-9, што на правди Бога пострадаше од тадашњих мађарских власти, и српским јунаком исте године, што витешки изгнаше на пољима бојима, док стекоше жељенога имена: војводство српско, а с још већом жељом: да оживе потрвена права народа српскога у ови крајеви.

Парастос у тај дали Срби Новосађани (а не као што „Народ“ пише: „једно друштво грађана овдашњих“). По дужем узајмном договарању поверено је било приређење те свечаности једном одбору, који је и оправдао то поверење му дато. А што се то није у напред растелалило — сваке и сам разумети, обазре'а се на данашње прилике. Али да пређемо на ствар.

У очи недеље (8. августа) и у недељу за јутра разнесене су позивнице самртничке, којима је народ позиван на парастос. И „ајмашка“ црква о св. литургији, а нарочито по том о парастосу напуни се света српскога. Црна застава на кули речене цркве издалека ти је казивала, да ће се у њој да обави ретка жалостива свечаност, а одборници, с флорови о рамену, дочекиваху свет тај још пред црквом, раздајући свакоме по једну штампану читуљу српских мученика за народност и слободу поменуте године. Св. литургија се сврши а звона са свих кула српских цркава новосадских огласе парастос. Сви чекају. За ким? За српским свештеницима новосадским, који сви до једног обећаше да ће доћи, да се помоле за спас душа речених мученика и јунака... Не дођоше. И једини свештеник с ђаконом, што пре тога службу одслужише, чинодејствоваше о тој реткој српској народној црквеној свечаности.

На среди цркве је по обичају стојић, на њему кољиво и око тога зелен венац од лаворике, а у наоколо пуно свећњака и у њима запаљених воштаница; светле ове пред Богом, као што светле успомене и имена мученика, која се ту сад из читуље читавиху, пред будном свећу сакупљенога ту народа. Са светима у покој... отпева свештеник, а по том понови овдашња гимназијска омладина. За тим проговори проф. А. Сандић неколико речи, осврнув се на прилике негдашње и садашње. „Вечнаја памет“ тужно заори, и тим се заврши ова жалостива свечаност. Из цркве оде добар број народа, а на име омладина, на овдашње јованско гробље, где је сарађен један из броја поменутих мученика, некадашњи овдашњи адвокат, Арон Загорица, кога 1849, обевидши да је звонио на ларму, прекин судом осудише и одмах пушкараше на сред овдашње главне пијаци. На гробу загоричином одпеваше „са светима... и вечнаја памет“ — па предивши гроб окитише му споменик венцем.

Примећујемо мимогред, да је тај дан био празник мађарског св. Иштвана, у очи ког дана приредише овдашњи већом чести Њемци (метаморфозовани „чисти“ Мађари) „крепцхен“ а на тај дан по том велики састанак, у „славу мађарску!“

ДОПИСИ.

Из ЕРЦЕГ-НОВОГА 17. Августа. — Желио бих али нијесам у стању да, проговорим коју о онијем задужбинама што су наши очеви остављали на најсветију сврху — на народно, изображење по запуштеном и никад необједаном нашем приморју. А „Црногорац“ би за то био најсходнији лист, као први орган наш на југу Србском. Но што ја немогу, нападцијем осталијем Србима који то могу, да се потруде на да о многијем просвјетнајем задужбинама кажу што знаду: у каквом се стању фондони налазе, како се с њима управља и ругује, и каквијем плодима урађају. Ако је потребито кога опоменути, штета је то пропустити; ако ли је управа њихова безпрекорна, онда и то треба на јавност изнијети бар за примјер другијема, и бар с тога што је свакоме мило чути добро ма с ког нашег краја.

Ја ћу вам овом приликом рећи коју о плоду овдјешње лијепе задужбине „Бошковић-Ђуровић-Дакетићеве“, ког је сабрадо ове године овдјешње Србство. Звате да је ова фондација највиша на приморју. Жбо ми је што немогу ни о њој самој прозборити како би требало. Али, како чујем, до који дан ће се прегледати стање њено и ја се надам да ће нас који Србин извјестити како се налази. Из овог се фонда издржава учитељ морепловства (наутике) и српског језика. Ја сам био срећан што

сам мого присуствовати овогодшњем испиту у овом заводу, ако се срећан може назвати Србин кад опиље и које лијепом дјелом поред толиког мноштва лијепијех ријечи. О успјеху ученика у морепловству немогу вам ништа рећи, јер се у томе не разумијем; ал' није ни потреба да очекивате суд од ког ће јамчи име Мата Мрше, чувеног и искусног учитеља те струке. Него ме изненадио успјех дјечице, коју обучава Ристо Ковачић, о ком је и првог течаја било ријечи на овоме мјесту. Његови ученици читају и пишу, да се ништа више неможе жељети. Некијем срећнијем методом пак тако их је упознао са граматиком, да би доста било и за прве класе гимназијске. Рачуницу знаду тако да је један ученик ту скоро био примљен одма у трећи разред трговачке школе у Трсту. Земљопис Европе не само да познају него су га и напратили тако, како нијесмо кадри били ми у четвртог разреду гимназијалном. А србску повјесницу ће ти тако казивати на комаде као најпознатије и најлакше приче. Једном ријечи ствари за невјеровати него својијем ушима. Запсто да су три учитеља радили неби се богатој жетви имало што примјетити. Овако немислим ја сам него сви који дођоше да се радују напредку своје дјечице, а било је много таквијех слушаоца. И ја сам само примјетно да је штета што више дјече није било под наставом нашег Ковачића. Свега их је двадесетичетири. А да их је стотина неби мало било. Рекоше ми да је било људи који су одвраћали родитеље да не шиљу дјецу у ову школу. Чуо сам и још нешто ужасније, наиме, да има људи који мисле премјестити ову школу из Србине на Топлу, да учитељ поје у цркви, а зданије дивно на дивном подбојају да издаду под кирију милитару за казарму или опшпедал. Али ја и још немогу вјеровати да је истинита ова опака намјера, но и ако је, не бојим се да ће успјети док је у Новоме познатијех патриота, не од јучер, него од много прије нас; само ако што непоквари наклени раздор који се почиње увлачити и овдје од неког доба.

СКАДАР, 17. Августа. — Биће вам за цијело чудно што сам за оволико ђутао послје онако крупнијех вијести као што је она о боју на Враку, али то је због тога, што сам се држао ваше жеље, те вам нијесам хтјео достављати совачке гласове, него сам чекао да се о свему извјестим добро. При свему томе ја вам ни данас не могу ништа важно јавити, јер сукоба, послје онога, није више никаквога било.

Што се тиче стања данашњег у Скадру и у Арбанији и одношаја између Арбанаса и царскога низама, о томе вам могу укратко ово јавити.

У Скадру и ако је пазар отворен ценојерење, и огорчење према низаму толико је, да се већ из тога самога немири при најмањем поводу могу лако поновити, а ако би се устанак по Арбанији показао, Скадран би онога часа притекли у помоћ са свијема огромнијем срствима, с којијема они располажу. Неки мисле, и то би се могло вјеровати, да се баш из Скадра ради међу Малисорима, да сада пошто се већ крв пролила, неодустају од боја, него напротив да га наставе свом снагом. Да ли се томе има приписати или сопственом узбуђењу Малисора, не знам, тек толико је истина, да се данас икупљају сви главари арбанашки на састанак у Хоту.

Шта ће на томе састанку ријешити, не знам, ал' ћу још данас дознати и одмах ђувам јавити. Ријеше ли да се бију, онда ћете до који дан чути замашни ствари. Главари ће се одма разићи својијем племенима и у исти час биће сва Арбанија на ногама. Како ће се цијела ствар тада развити, то је, тешко предсказати, али да ће задати доста муче порти, то стоји, јер пиће у Арбанији, осим Скадра, нема низама. Има у појединијем мјестима неколико жандара, али и то су домаћи Арбанаси. Осим тога у Арбанији има таквијех врлети, у којима се само Арбанас и дивовоза умје наћи, а који, нагне ли унутра, пропаће без трага. До који дан дакле знаће те извјесно на чему је ствар.

У пошљедњем допису казао сам, да је и један Скадранин погинуо, син Мурти Ишака. Сада вам могу казати да је само рађен и да је жбога још побјећи прије него што се низам вратио, када је остале рађенике поклао. Он је још момче младо, врло угледно и од добре куће. Остало све што сам вам писао истина је. Једини само говоре да је Малисора мање погинуло а низама више но биће опет од прилике онако, како сам вам ја јавио.

ЦЕТИЊЕ, 20. Августа. — Чујемо, да данас долазе четворица учитеља нашијех, који су били послани на учитељску скупштину у Загреб. О цијеломе раду учитељске скупштине допијећемо у идућем броју опширнији извјештај.

— Прошле нећеље потврђен је уговор са Аустријом о куповини соли у Котору и Рисну са врло повољнијем условима за Црну Гору. Почетком Септембра ступа у живот.

ПОЛИТИЧКИ ПРЕГЛЕД.

Румунска размирица због гвозденога пута, о којој се у први мах мислило, да ће моћи нарушити чак јевропски мир, ријешиле се са свијем мирнијем путем. Кажу, да је у томе главна заслуга Инглешке, која је приволила Турску да се немјеша у унутрашње румунске ствари. При свем том у Румунији су још једнако раздражени духови, и догод је тако нове појаве немира нијесу искључене. Стање у Румунији, као да се доста јасно карактерише овим отворенијем писмом кнезу Карлу, које доноси „Рум. пр.“:

„Мислили Ваша Свијетлост,“ каже се између осталог, да ћете вашијем дволичнијем поступањем постати омиљени? Ђе је данас ваша странка? Немате је. Ви стојите сами, сасвијем сами, без наслона у земљи без симпатије изван. И сам велики државник њемачки, Бизмарк, не крије, да нема повјерења у вас.

„Од кад сте кнез још нијесте имали боље владе, па до вас сада стоји, да се њом и симпатијом народном користите и да одмах предумете оне промјене, које су неизбежно нужне зарад сачувања цијелости и независности земље.“ Ту се набраја, шта треба да чини кнез Карло, па онда завршује: „Или одпочните снажнију политику, или предајте управу вјештијим рукама.“

Социјални покрети појавиле се у Шпанији јаче и отвореније него ије. Одбор интернационалин у Шпанији писао је државном министру, ђе отворено каже, шта је њихова цијел, па се онда тузи на гонења и нападања од стране власти. Напошљедку вели: „Влада мисли, да ми закон газимо. Ако мисли, да има право нас гонити, онда нека нам то отворено каже и нека нас прогласи изван закона. Ако она нема тога права, онда нека поштује грађанско право једнога слободног народа, и нека му прибави јавно и пристojно поштовање.“

Из тога се јасно види да „интернационала“ није клонула духом парижкијем поразом. Шта више она као да сада више него икада задаје владама бригае. Тако „Нурјоршки Хералд“ јавља о општем социјалном покрету у Јевропи ово: „У Лондону или у Бечу састаје се конференција, на којој ће се владе договарати шта да раде против „интернационала.“ Конференција се неће састати под тим именом, него као да вијећа — о источном питању, како би с тимјем замазали очи демократа. Свуда се појављују знаци, да социјалисте спремају општи устанак. Њихово ће сједиште бити у Италији или у Шпанији. Француска, Инглешка и Аустрија, те три силе приредиће исту конференцију, а могућно је, да ће у њој учествовати и друге владе. Тјер, Гранвил и Бајет лично ће учествовати у саветовању. Пезна се хоће ли владе доиста то предузети, али ако предузму, може свашта, па и од њих, бити.

И Централни савез међусобнога савеза за мир и слободу, сазива скупштину, која ће се састати у Лозани (Швајцарска) 25. Септембра по новом т. г. Ово је у главном његова програма:

„Суграђани Јевропе! На граници војујућих страна, у Василиен, пре године дана ми смо се били скупили, да јавно просвједујемо против неправедном рату, који се припремао.

Онда је четири пута наш одбор подизао свој глас у име правде и човјечности.

Но сваког се пута чињаше да се његов глас губио међу звоком оруђија.

Данас вас опет сазивамо на неутрално и слободно земљиште за састанак, да би се изљедиле ужасне оне лекције које су од рата дошле Јеврони.

Виједи смо у течају пуних осам мјесеци два велика народа, створена да се љубе, гђе се напортив раздражују један против другог; Француском изазвана Германија, постаје нападајућом, и уваљује свог непријатеља међу развалине, у крв и у сузе; тридест је окружија сатрвено, Страсбург порушен, Париз доведен до саме крајности: благо долазеће од привреде и знаности,

преокренуто у средства за уништавање; живот људих служите за гађаљште и осамдесет милиона људих и жена мало по мало напојише се најгђим страстима, које су кадре понизити људку природу. И заиста, ма како да су велики били материјални губитци, они се не могу изравнати са моралним губитцима. Равномјера обште свјести се сместила. О праву се је двоумило, народи су дјелени по пут стове, поврајине одвајане као властита имовина.

У овом истом часу, док се побједитељи насађавају са повиним радостима побједивше снаге, побјеђени који су тек прегажени ал' не покорени, понижени ал' зато још горе раздражени мисле на онај дан кад ће се моћи осветити, а њихова ђеца — невина чиста — већ се одгајају у омрази и подижу у надежди крваве замјене. Није то мир што су га Германија и Француска подписале, но само њеко примирје. А сада, љубезни суграђани, нужно је да ово примирје честане миром.

Даклен је присијно онај час, у којем се сви они, који су посред оваке грдне несређе, сачували у свом срцу и једину искру човјечности, а у својој савјести вјечити пламен правде, морају састати да гласије но што икад дослен прокламирају темељиту истину, које је побједи наш савез посвећен.“

Демократска скупштина, која је држала у Дражђанима, донијала је овај програм:

I. Социјално-демократско-радничка странка тежи, да се оснује слободна народна држава.

II. Сваки члан социјално-демократске радничке странке обзвјеје се свими силама борити се за сљедећа начела: 1) Данашње друштвено и политично стање је сасвим неправедно, зато треба се проти њему свом снагом борити. 2) Борба, која се воли за ослобођење радника, није борба једне странке за своје повластице и привилегије. већ је борба за равно право и једнаке дужности, и са укинуће сваке преваге једне класе над другом. 3) Економичка зависност радника од главничара узрок је свакој подчињености. С тога тежи социјално-демократичка странка, да стање тако уреди, како ће се мјесто садањег начина произвођење (надницом) завести радња удружена, а том ће сваки радник добити подлуну награду за своју радњу. 4) Политичка слобода је безувјетан услов за привредно ослобођење радника. С тога се радничко питање неможе никако одлучити од политичкога; ријешење његово условљено је ријешењем политичкога питања, а извршити се може само у демократској држави. 5) Обзиром на околност, да је привредно ослобођење радника једино могуће постићи, ако сви радници једнодушно и сложено ступе у борбу, социјално-демократска радничка странка даје си једнолично устројство, ну тим устројством неodusимље се могућност поједипцу, да сам на своју руку ради и дјелује за обће добро. 6) Обзиром на околност, да ослобођење радника није задатак ограничен на становита мјеста или становити народ, него је то задатак друштвени, који обухваћа све оне земљу, у којих живи помодно друштво. с обзиром на то велимо, социјално-демократско-радничка странка придружује се, у колико јој то земљски закони дозвољавају, интернационалној радничкој задрузи, и сматра себе за огранак те задруге.

III. Да социјално-демократичка странка свој програм остварити узмогне, настојати ће, да се оживотвори: 1) Обће право гласа коли тајнога толи јавнога за све мушкв грађане, који су навршили 20. гвдину, Ово право има ваљати за бирање заступника како у парламент, тако и у поједине замањске саборе. Изабрани заступници имају добивати довољну дневницу. 2) Да народ врши непосредно законодавство. 3) Да се укине свака сталежна разлика, свака имовинска повластица, као и оне повластице, проистичуће из рођења или вјерозакона. 4) Да се у мјесто стајане заведе народна војска. 5) Да се црква одјели од државе. 6) Да се уведе присилна пучка настава, а настава у свих јавних заввдих да буде безплатна. 7) Независност судаца; да се уведу поротни и струковно-законарски судови, јавни и устмени судбени поступак, а осуде да се изричу безплатно. 8) Да се укину сви закони о штампи, о удружењу и састајању; да се одреди нормални радн дан, да се умали радња женских, а дјечија радња да се по све укине; исто тако да се укине радња у узничких заводих, јер се њом укида и ограничава промет слободној радњи. 9) Да се укине изравни порез, те да се уведе једна

врст пореза на приход и наслеђство. 10) Да држава подпомаже удруживања и да се слободним производним друштвима даде кредит од стране државе уз демократичку гаранцију. —

Овај програм, састављен према друштвеним и политичким одношајем Њемачке, није нашао у цијелом новинству ни симпатије ни подпоре, понајвије јер је састављен под још живим утиском онога, што је социјално-демократичка странка произвела у посљедној буни паризкој, а затим, јер се социјално-демократичко друштво њемачко пр знаје огранком „Међународнице“, онога друшта, које пријети, да ће огњем и другим средствима уништења преобразити свијет. Та пријетња ставила је већ у такову опрезност владе, да се сваки дан чита о владиних мјера, предузетих проти „Интернационале.“ Пруска „Крајциг“ позивље све владе, до солидарно предуприједе сваки покрет реченога друштва, у Нануљу је тал. влада распустила прекјучер одбор „Интернационале“, пошто му је прије кућу преметнула. Шпанија прати сваки миг њези, те су мадритски чланови замолели владу, или да их прогласи, да су изван закона, или да брани њихова права као грађанах.

БИЉЕШКЕ.

(„Тајмс“) то су највеће епглешке новине, а и на свијету броје се међ највеће и најраспространије. „Тајмс“ формат се често употребљава, кад се хоће да рече, како велик формат да буде. „Тајмс“ утемељи г. 1788. Џон Валтер. Лист је тај постао веломожним попут велевласти, јер је често одлучивао и одлучио не само у Инглеској, него и у Европи у многим задужитости. Од 1848. до 1860. г. парасла му је слава до највишега врхунца, а стекао је 50 — 60,000 предилатника. К тому узимају, да сваки екземплар барем десеторица чита. Вели се и за Катковове Московске Вједомости, да су имаде 50 — 60,000 предбројника, док су скоро сав свој Русији органом биле. т. ј. док није ни Голоса ни Биржевих Вједомости било. Тајмсов главни редактор има 4000 фт. штерлингах или 40,000 ф. а. в. плаће. Персонал је редакцијна као у каквог министарства велик и по секцији пораздијељен. Осим тога пишу не само Инглези, него и иностранци са свих страна свијета у Тајмс, кад или они плаће, као Бајст и Андраши или се вима за чланке плати, кад их уредиштво прими Чланак се плати по 10, 20 — 30 и 40 фт. штерлинга, т. ј. по 100, 200, 300 или и 400 ф. а. вр. — Тајмс се зове свемирски лист, свјетске новине, јер им је не само садржај свемирски, него и одношаји, будућ да за новце сваком скоро служе. Такав је лист за све и проти свим. Или како Французи веде: „Журнал пар ту е пур ту.“ У нас се радо позивље и младо и старо на велике народе. За те је и добро знати и забиљжити. Мало има тако великих штампарија, као Тајмсеова. Радника има до 400 у штампарији; половица их само инсерате слаже и штампа, а ти износе 950,000 ф. а и до један милион ф. на годињу; остала половина радника ради и послује од б урах на вечер до 6 у јутро, кад се лист штампала. Такво што немају до сад ни Французи ни Њемци. Инглезима се у том највећа од дана до дана приближују Руси, којих су њеке политичке новине већ сада веће од француских, талијанских и њемачких.

(Колера у Русији). У Јануару па до Фебруара ове године владала је колера само у Петрограду и само се врло раширивала. При свршетку Фебруара показала се и у Москви, и то само у ретким случајевима. Али првих дана у Марту а особито у половини тога месеца узела је на себе епидемичан карактер, одакле је после до почетка Маја попустила; али при свршетку Маја и почетку Јуна, када су велике врућине, наступиле су разне болести, најпре у Петрограду а после и у Москви. Око средине Јуна појавила се колера и у другим местима руске државе, а понајвише у губернији Вилн, Рјесану, Тамбову, Плескову, Олонецу и Новгороду и раширивале се пошто је почела у Москви жешће беснети, такођер и у њеке унутрашње губерније, а особито у вишем степену у губернијама Тамбову, Ярославу и Владимиру, као и у северозападном делу државе, у губернији Вилни. Даље се показивала јаче и слабије у Нижњем-Новгороду, Ливланду, Вологди, Кострови, Казану, Тверу, Тули, Смоленској, Мохилеву и Саратову а такођер и у вислајској губернији Суваљки. У осталим губернијама колера до сад није тако јасно беснела.